

John Henry van der Meer

9 februari 1920 – 1 februari 2008

Wie er levensbeschrijvingen van John Henry van der Meer in muziekencyclopedieën op naslaat, vindt opmerkelijk genoeg meer over zijn begintijd in Nederland, waar hij geboren en getogen is, dan over de lange periode in Duitsland waarin hij uitgroeide tot een organoloog van wereldfaam. Zelfs in zijn eigen biografie, in de recente heruitgave van *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, schrijft hij vooral over zijn carrière in Nederland, dat hij dan al vele jaren eerder verbitterd achter zich heeft gelaten.

Van der Meers jonge jaren hadden inderdaad een beweeglijk verloop. Geboren in Den Haag als zoon van een Nederlandse vader en een Engelse moeder doorliep Jack, zoals hij genoemd werd, het Eerste Gymnasium Haganum om vervolgens rechten te gaan studeren in Utrecht. Daarnaast maakte hij veel muziek en nam hij lessen in zang en solfège. In de oorlog had hij de pech door de Duitsers gevangen genomen te worden als gijzelaar in verband met de moord op een Nederlandse SS-officier. Hij werd te werk gesteld in een steengroeve in Leimen, even onder Heidelberg. Tijdens zijn verblijf in Duitsland bekeerde Van der Meer zich tot het katholicisme. Hij zou dit geloof lange tijd trouw blijven, tot aan de tijd van de beatmissen, die hem van de kerk vervreemdden. In 1946 studeerde hij af in de rechten. Intussen was hij al benoemd tot leraar muziekgeschiedenis aan het Utrechtse conservatorium, waar hij het volgende jaar eindexamen muziektheorie deed, zodat hij ook de theoretische vakken kon geven. In 1948 werd hij daarnaast leraar muziekgeschiedenis aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. Ondertussen was hij muziekwetenschap gaan studeren in Utrecht, waar hij in 1952 afstudeerde. Zijn promotie *cum laude* bij prof. dr. Eduard Reeser volgde in 1961, op een proefschrift over Johann Joseph Fux als operacomponist.

In 1954 werd Van der Meer benoemd tot conservator van de muziekafdeling van het Gemeentemuseum in Den Haag, dat beschikte over de belangrijke collectie muziekinstrumenten die ooit bijeengebracht was door D.F. Scheurleer. Zo raakte Van der Meer op het spoor van de organologie of muziekinstrumentenkunde. Of hij in Den Haag helemaal op zijn plaats was, kan worden betwijfeld. De waardering van mensen die hem in die tijd hebben meegemaakt, varieert van 'woest slim' tot 'zeer arrogant'. Mogelijk droeg ook zijn homosexualiteit bij tot de stroeve verhouding met de Haagse collega's. Hoe dan ook, menigeen moet een zucht van verlichting hebben geslaakt toen Van der Meer in 1962 een aanbod uit Duitsland kreeg, hijzelf inclusief.

Het Germanisches Nationalmuseum in Neurenberg had kort tevoren de omvangrijke privécollectie muziekinstrumenten van de gebroeders Rück verworven, voldoende reden om een afzonderlijke afdeling voor muziekinstrumenten op te richten. Van der Meer werd Oberconservator en kon beginnen de nieuw verworven verzameling uit het Neurenbergse Mauthaus naar het museum te verhuizen. Enige tijd later zag hij kans een tweede privéverzameling voor het museum te verwerven. Het is Van der Meers verdienste geweest dat hij de nieuw bijeengebrachte collectie van het museum internationaal op de kaart wist te zetten. Hij had het geluk een briljante restaurator te hebben aangetrokken in de persoon van de jeugdige vioolbouwer Friedemann Hellwig, die op den duur even goed koperen blaasinstrumenten restaureerde als klavier- en snaarinstrumenten. De muzikale Van der Meer voerde als beleid dat oude instrumenten indien mogelijk weer tot klinken moesten worden gebracht, omdat het anders dode voorwerpen zouden blijven. Hellwig kon aan die wens voldoen, al vond deze principieel dat conservering en behoud van informatie de voorkeur verdienden boven het speelklaar maken. De mannen, die elkaar hogelijk waardeerden, kwamen tot een werkbare oplossing van het dilemma en zo verkreeg het museum een reeks schitterend gerestaureerde originele instrumenten, waarop inderdaad gemusiceerd kon worden. Van der Meer organiseerde in het museum een concertserie onder de titel *Musica Antiqua*, waarin internationale beroemdheden optraden als de klavierspelers Gustav Leonhardt, Colin Tilney, Luigi Tagliavini en Jörg Demus, de barokviolisten Jaap Schröder en Reinhard Goebel (*Musica Antiqua Köln*), de gambisten Jordi Savall en Nicolaus Harnoncourt, en de Vlaamse gebroeders Kuijken. 's Nachts werden in het museum grammofoonopnamen gemaakt op de met zoveel zorg en kunde gerestaureerde instrumenten. Het was juist de tijd van de doorbraak van de oude-muziekpraktijk, waarin het van essentieel belang werd geacht om over authentieke instrumenten te kunnen beschikken – hetzij om op te spelen, hetzij om kopieën naar te maken.

Zelf heb ik met Van der Meers gastvrijheid kennis mogen maken in het kader van cursussen van de Stichting voor Muziekhistorische Uitvoeringspraktijk (STIMU), die ik als student hielp organiseren. Op voorpraak van klavecijnist en bestuurslid Ton Koopman werd in het museum een reeks cursussen mogelijk gemaakt gewijd aan de luit, het klavecimbel, de viool, pianoforte, viola da gamba en trompet, telkens voor een groep Nederlandse spelers en bouwers van het betreffende instrument. Het werden ware bedevaarten. Terwijl internationaal gerenommeerde

solisten de spelers onderwezen, waren de bouwers niet weg te slaan uit de restauratiewerkplaats. Daar liet Hellwig ze de kneepjes van het vak zien, vaak aan de hand van röntgenopnamen. Vast onderdeel van de cursussen waren dagelijkse lezingen door Van der Meer. Dat bleek merkwaardig genoeg een teleurstelling: Van der Meer vulde de kostbare uren met anekdotes en algemeenheden. De cursisten bleven al spoedig weg en ik zag me als jong broekie voor de taak gesteld de gekwetste coryfee te sussen en zo de cursus voor het volgende jaar veilig te stellen.

Dankzij dergelijke initiatieven verbreidde zich de faam van het Germanisches Nationalmuseum als expertisecentrum op het gebied van de muziekinstrumentenkunde. Van der Meers uitgebreide internationale netwerk bleek daarbij van groot belang. In zijn Haagse tijd had hij meegeerkt aan de oprichting van de CIMCIM (Comité International des Musées et Collections d'Instruments de Musique, 1960). Met de leden, conservatoren en directeuren van instrumentenverzamelingen wereldwijd, hield hij nauw contact. Daarbij kwam zijn talenknobbel goed van pas. Verder beantwoordde hij nauwgezet elke vraag die hem als conservator bereikte, ook al beklagde hij zich tegenover zijn directe collega's nogal eens over de *Kleinkram* die hem werd voorgeschoteld.

Van der Meer heeft vele tientallen artikelen gepubliceerd over organologische onderwerpen, vooral over klavecimbels en andere historische klavierinstrumenten. Zijn grotere publicaties behelzen overwegend catalogi van instrumentenverzamelingen. Samen met de cellist en gambist Carel van Leeuwen Boomkamp stelde hij in 1971 een catalogus op van diens collectie van meer dan honderd instrumenten, die enkele jaren later zou worden aangekocht door het Haags Gemeentemuseum. Van der Meer zag het als een vingeroefening voor een veel groter project, de catalogus van alle muziekinstrumenten van het Germanisches Nationalmuseum. Daarvan is echter alleen het eerste deel onder zijn naam verschenen, over de hoorns en trompetten, membranofonen en idiofonen (1980). Een typoscript van een catalogusdeel van de buiteneuropese instrumenten in het museum, dat een jaar eerder was voltooid, is nooit gepubliceerd. Later volgden in samenwerking met anderen catalogi van Italiaanse collecties, zoals die van het Museo Civico di Storia e Arte Medievale e Moderna di Modena, de Accademia Filarmonica di Verona, het Museo Civico Medievale di Bologna en de klavecimbel- en spinetverzameling van Luigi Tagliavini. Ten slotte moet Van der Meers overzichtswerk *Musikinstrumente. Von der Antike bis zur Gegenwart* (München 1983) worden genoemd.

Van der Meer zijn verscheidene eerbewijzen ten deel gevallen. Voor zijn vijfenzestigste verjaardag kreeg hij een Festschrift aangeboden, *Studia organologica* (verschenen in 1987), met maar liefst 30 artikelen – waaronder geen uit Nederland – uit 14 landen – waaronder niet Nederland – in vier talen – waaronder geen Nederlands. Deze toevoegingen, van Van der Meer zelf, verraden oud zeer. Het buitenlands correspondentenschap van onze Akademie, hem in 1972 aangeboden, had kennelijk onvoldoende soelaas geboden. Zijn Mededeling *Die klangfarbliche Identität der Klavierwerke Carl Philipp Emanuel Bachs* (Nieuwe reeks deel 41, no. 6) aangeboden in de vergadering van 13 maart 1978 en opgedragen aan Eduard Reeser, zal niet voor niets in het Duits zijn gesteld. In 1986 kende de American Musical Instrument Society Van der Meer de Curt Sachs Award toe voor zijn werk als wetenschapper en conservator, zijn internationale leiderschap tijdens organologische conferenties en het evenwicht dat hij had weten te vinden tussen het behoud van instrumenten door gewetensvolle restauratie enerzijds en de toegankelijkheid door tentoonstellingen, catalogi en incidentele bespelingen anderzijds. Een bijzondere gebeurtenis was de vriendenbijeenkomst voor Van der Meers vijfenzeventigste verjaardag in Bad Säckingen, georganiseerd door de trompetdeskundige Edward Tarr en de Zwitserse musicologe Brigitte Geiser-Bachmann. Van de Meer stond bekend om zijn trouw in vriendschappen. Voor zijn tachtigste verjaardag ten slotte ontving Van der Meer een tweede Festschrift in de vorm van een speciale aflevering van het tijdschrift *Musica*, ditmaal met 14 artikelen – waaronder nog steeds geen uit Nederland.

Wat er precies misgegaan is tussen Van der Meer en zijn geboorteland is een halve eeuw na dato moeilijk te reconstrueren, maar het is wrang te moeten vaststellen dat Nederland zijn meest dynamische organoloog heeft laten gaan, terwijl de instrumentencollectie die hij hier beheerde momenteel vrijwel ontoegankelijk in de depots van het Haagse Gemeentemuseum verborgen ligt en het vak Instrumentenkunde binnenkort uit het academische curriculum verdwijnt.